

ВИСОКА ПОСЛОВНА ШКОЛА
СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – БЛАЦЕ
Часопис из области економије, менаџмента и
информатике „БизИнфо“
Година 2014, годиште 5, број 2, стр. 1-14
Адреса: Краља Петра I, бр.70, 18420 Блаце

Оригиналан научни рад

УДК: 614.875-053.2 ; 621.39-182.3:537.81 ; 316.776.33-053.2

ШТЕТНИ ЕФЕКТИ КОРИШЋЕЊА МОБИЛНОГ ТЕЛЕФОНА КОД ДЕЦЕ

HARMFUL EFFECTS OF MOBILE PHONE USE AMONGST CHILDREN

Ана Башић¹

Универзитет Сингидунум, Технички факултет – Београд
Дејан Видука²

Универзитет Сингидунум, Технички факултет – Београд

Резиме: *Посматрано са здравственог, етичког и социјалног аспекта мобилни телефони представљају опасност за децу предшколског и школског узраста. Неопходно је указати на ризике који постоје при употреби мобилног телефона код деце старости до 10 година. Из нашег разлога, потребно је сагледати неке битне аспекте коришћења мобилних телефона од стране деце, као што су узраст и број деце која користе мобилни телефон, доступност Интернета посредством мобилног телефона, познавање безбедносних информација при употреби мобилног телефона, итд. У раду су приказани резултати истраживања спроведеног на узорку од 50 родитеља деце предшколског и школског узраста везани за наведене аспекте. Као инструмент за прикупљање одговарајућих података неопходних за истраживање коришћен је електронски упитник. На крају рада изложени су предлози за смањење постојећих ризика, а све у циљу заштите здравља и безбедности деце.*

Кључне речи: *Мобилни телефон, ризик, деца, електромагнетно зрачење, електронско насиље.*

Abstract: *Regarding the health, ethical and social aspects mobile phones pose risk for preschool and school-age children. It is necessary to point out*

¹ ana.basic@ratel.rs

² dejan@viduka.info

the risks in the use of mobile phones by children under the age of 10 years. For this reason, it is necessary to consider some important aspects of mobile phone use by children, such as age and number of children who use mobile phones, access the Internet through mobile phones, knowledge of information security when using mobile phones, and so on. This paper presents the results of research conducted on a sample of 50 parents of preschool and school-age children related to previously stated aspects. An electronic questionnaire was used as an instrument for the collection of appropriate data needed for the study. At the end of the paper there are proposals for reduction of existing risks in order to protect the health and safety of children.

Key words: *Mobile phones, risk, children, electromagnetic radiation, electronic violence.*

1. УВОД

Прогресивни пораст употребе мобилних телефона у последњих неколико година представља евидентну и непобитну чињеницу. Поред броја корисника, расте и број сервиса који нуде различите повољности и услуге. Данашњица је скоро незамислива без употребе мобилних телефона, било да се ради о науци, спорту, привреди, индустрији, култури, итд. Међутим, употреба мобилних телефона има и своје негативне последице које често падају у сенку када се истиче корисност, употребљивост и сврха њихове технолошке моћи.

Веома актуелно питање је да ли постоје и којег су нивоа ризици при употреби мобилних телефона. Постоји много различитих мишљења заснованих на бројним студијама и истраживањима. Посматрано са неколико различитих аспеката (здравственог, етичког, социјалног) посебну опасност мобилни телефони представљају за децу предшколског и школског узраста (Ничковић и сар., 2010). Многа истраживања и студије наглашавају да деца уопште не би смела да користе мобилни телефон. Посматрајући здравствени аспект, основни разлог томе је што танке кости лобање, кожа и поткожно ткиво не представљају готово никакву препреку за продирање електромагнетног зрачења.

Електромагнетно зрачење свакако јесте једна од већих опасности које постоје при употреби мобилних телефона од стране деце, али свакако није једина. Посматрајући етички и социјални аспект ове појаве, у први план се истиче ризик од експлоатације деце путем Интернета (којем је могуће приступити са већине мобилних телефона).

Циљ спроведеног истраживања био је да се укаже на ризике који постоје при употреби мобилних телефона код деце старости до 10 година. Као

инструмент за прикупљање одговарајућих података неопходних за истраживање коришћен је електронски упитник. На крају рада дати су предлози за смањење постојећих ризика.

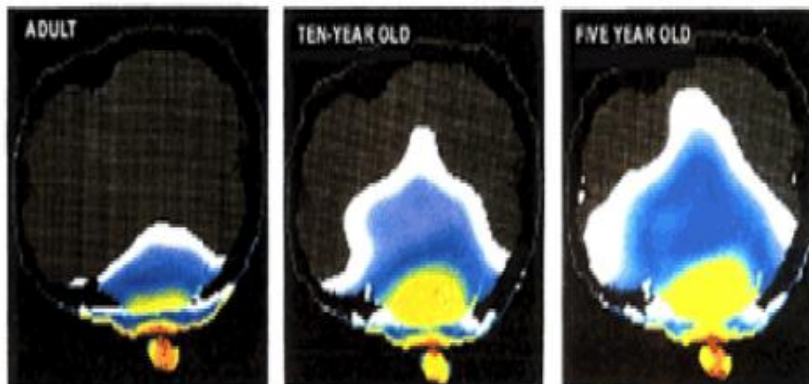
1.1. УТИЦАЈ МОБИЛНОГ ТЕЛЕФОНА НА ЗДРАВЉЕ ДЕЦЕ

Анализирајући податке Републичког завода за статистику Републике Србије, о употреби мобилног телефона према полу и старости корисника, евидентно је да не постоји податак о употреби мобилних телефона од стране корисника млађих од 16 година (Републички завод за статистику, 2013). Дакле, статистика о броју корисника мобилних телефона према старости не даје реалне резултате тј. нигде се не може наћи податак о броју корисника који имају мање од 16 година. Сведоци смо чињенице да број ових корисника није занемарљив. Интересантно је напоменути да је мобилни телефон једини електрични уређај на коме не постоји чак ни превентивно упозорење да се држи даље од домашаја деце. Упркос томе, постоје многобројни ризици при употреби мобилних телефона од стране деце. Мобилни телефони стварају електромагнетно поље које под одређеним условима може бити штетно по здравље људи. Количина апсорбоване енергије и расподела густине енергије у објекту који је изложен дејству електромагнетног поља је функција јачине електричног поља и магнетне индукције у самом објекту. Резултирајућа расподела енергије може бити описана појмом специфична апсорпција (*SAR - Specific Absorption Rate*), која се дефинише као брзина промене количника прираштаја енергије апсорбоване по јединици масе. Специфична апсорпција је фреквенцијски зависна величина и има максималну вредност на резонантној фреквенцији која је за човека реда величине 100MHz. Дозвољена гранична вредност за специфичну апсорпцију је 2W/kg.

Многа истраживања доказују да електромагнетно зрачење мобилног телефона много више продире кроз главу детета него кроз главу одраслог човека, што се посебно може видети кроз термичке ефекте који ови уређаји могу проузроковати (Kumar at al, 2010; Bhat at al, 2013). На овај проблем указују многобројне институције у свету, па су у неким земљама дате и препоруке родитељима да деци не дозволе употребу мобилних телефона и да њихову евентуалну примену ограниче на 10 минута разговора дневно.

На Слици 1. јасно се види да је степен продирања електромагнетног зрачења дупло већи на мозгу петогодишњег детета него на мозгу одрасле особе (Bhat at al, 2013). Разлог томе је што танке кости лобање, кожа и поткожно ткиво не представљају готово никакву препреку за продирање електромагнетног зрачења.

Слика 1. Утицај електромагнетног зрачења мобилног телефона (на фреквенцији 900 MHz) на мозак одрасле особе, десетогодишњег детета и петогодишњег детета

Извор: Bhat M. A., Kumar V. & Gupta G. K. 2013. Effect of mobile phone and mobile phone tower radiations of human health. *International Journal of Recent Scientific Research*, Vol. 4, No. 9, 1422-1426

Расветљавање патофизиолошких механизма којима електромагнетно поље делује почиње да баца сенку на досадашњу безбрижност у употреби мобилних телефона. Светска Здравствена Организација (*WHO – World Health Organization*) објавила је да је зрачење мобилних телефона један од потенцијалних узročника рака. Мобилни телефон је сврстан у класу “2B” по класификацији IARC (*International Agency for Research on Cancer*) у коју спадају поред осталих и: олово, инсектицид ДДТ, издувни гасови, бензин, дизел гориво и др.

Поред електромагнетног зрачења, неправилна употреба мобилног телефона тј. употреба која није у складу са корисничким упутством датим од стране произвођача може да представља ризик по здравље корисника. У случају када су корисници деца узраста до 10 година, многи ризици имају већу вероватноћу појављивања, што условљава да је и ниво тих ризика већи.

На практичном примеру ово значи да је вероватноћа да ће дете да стави ситне делове уређаја у уста вишеструко већа него да ће то да уради одрасли корисник. Оваква ситуација представља ризик од гушења ситним деловима. Један од ризика представља и излагање ушију јаким звуцима преко слушалица мобилног телефона, што у неким случајевима може довести до одвраћања пажње од текуће активности корисника (нпр. прелазак улице) и довести до настанка велике несреће. Велики проценат млађе популације која користи мобилне уређаје на њих ставља украсне налепнице, боји их или ставља украсне маске. Украсне налепнице и бојење уређаја могу у неким случајевима да изазову иритацију коже корисника, док маске које нису одобрене од стране

произвођача могу да изазову слабији пријем/предају сигнала што ће условити да уређај повећа снагу емитовања чиме ће се и повећати снага штетног електромагнетног зрачења уређаја. Такође, неправилна употреба блица или светла камере мобилног телефона може да узрокује привremени губитак вида или оштећење очију. У случају када је корисник дужи временски период изложен треперавом светлу са екрана мобилног телефона постоји ризик од појаве несвестице, грчења очних мишића или појаве дезорјентисаности.

За све горе наведене опасности, било да су оне већег или мањег степена, с обзиром да се ради о веома ризичној категорији корисника, требало би изградити мере за њихово смањење. Иако је произвођач о наведеним опасностима упозорио корисника преко корисничког упутства, резултати спроведеног упитника показују да корисничко упутство није довољна опомена о постојећим ризицима и да је неопходно установити неке додатне мере, а све у циљу заштите здравља и безбедности деце и осталих корисника.

1.2. ЕТИЧКИ АСПЕКТИ УПОТРЕБЕ МОБИЛНОГ ТЕЛЕФОНА

Основно питање које се поставља у анализи етичког аспекта употребе мобилног телефона које деце јесте: где је граница која одређује да ли је нешто морално или не? Одређивање ове границе представља велики изазов и донекле је то и питање личне одлуке, властитог доживљаја ситуације, потреба, интереса и мотива, питање властитог моралног интегритета, али и питање културног наслеђа, очекивања и притисака који долазе из окружења (Dragin i sar., 2013).

У анализи етичких дилема употребе мобилног телефона код деце преваходно се мисли на употребу Интернета. Интернет, као виртуелна институција, се последњих неколико година врло брзо развија и постаје доминантан медиј за комуникације. Међутим, постоји мали број закона и правила која се баве Интернетом. Због даљег развоја Интернета и његове све веће важности он постаје мета разним владама и институцијама које желе да га регулишу и контролишу. Такође, Интернет користе и појединци који желе да нарушавају туђу приватност. Недостатак правила значи да свако ко користи Интернет, који је већином јавна мрежа, може бити мета свакоме ко има техничко знање и вољу за напад на туђу приватност. Питања нарушавања приватности, пиратерија интелектуалне својине и ширење лажних информација добијају већу димензију на Интернету. Међутим, напредак технологије није изменио основна етичка питања тј. вредности о којима говори етика су ванвременске и не мењају се увођењем нових технологија. Нове технологије уводе нове приступе неетичком

понашању. Једна од највећих брига јесте лакоћа којом се личне информације могу прикупљати и делити преко Интернета. Основна вредност још увек је приватност, а прикључивањем мобилног телефона на Интернет постоји реална опасност да неко ко се такође налази у мрежи приступи нпр. личним подацима који се налазе у меморији уређаја. Када је корисник мобилног телефона дете постоји велика вероватноћа да ће посредством Интернета преузимати непознате апликације, посећивати непоуздане *web* локације, да неће брисати сумњиве поруке или *e-mail* поруке од непознатих пошиљалаца, да неће редовно мењати лозинку, да неће деактивирати бежичне функције када нису у употреби, да неће покренути антивирусни програм пре покретања преузетих апликација и да неће модификовати оперативни систем. Све наведене операције могу довести до оштећења и губитка података са меморије мобилног телефона, или што је много опасније, до угрожавања безбедности детета и појаве електронског насиља.

1.3. СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ УПОТРЕБЕ МОБИЛНОГ ТЕЛЕФОНА

Експлоатација деце путем информационо-комуникационих технологија је друштвени проблем. Свака превенција експлоатације деце на Интернету представља повећање капацитета и могућности за остваривање дечијих права у складу са Конвенцијом о правима детета УН путем унапређења система заштите деце од свих видова злостављања, занемаривања и насиља над њима (Dragin i sar., 2013).

Експлоатација деце путем информационо-комуникационих технологија назива се још и виртуелним тј. електронским насиљем. Електронско насиље начелно карактерише слање или објављивање увредљивих или насилних садржаја уз коришћење Интернета доступног путем рачунара, мобилних телефона или других електронских средстава комуникације. Електронско насиље одвија се у „виртуелном простору“, а за његово вршење нужно се користи неко електронско средство (нпр. мобилни телефон са приступом Интернету). Електронско насиље не може да се поистовећује са виртуелним комуницирањем које је подстакнуто неком лошом намером. У случају овог насиља може да се деси и да примаоци поруке несвесно постану саучесници насиља у односу на трећа лица, а без жеље да то постану или свести да су прослеђујући неку врсту садржаја починили насиље над неким. Привидна анонимност приликом електронске комуникације на насилнике делује охрабрујуће, на жртве демоларишуће. Са проблемом експлоатације путем информационо-комуникационих технологија сусрећу се не само деца и млади, него и њихови родитељи, наставници и други стручњаци који раде са децом, али и цело друштво, укључујући и државне органе и медије. На основу

результата истраживања у оквиру пројекта „Превенција експлоатације деце у југоисточној Европи – Експлоатација деце на Интернету“ од стране институције Покрајинског омбудсмана, уз подршку међународне организације „Спасимо децу“, дошло се до закључка да ниједан правни акт, односно стратешки документ на међународном или националном нивоу не препознаје нити дефинише експлоатацију деце путем информационо-комуникационих технологија као посебан вид злостављања, насиља и/или злоупотребе деце (Dragin i sar., 2013). Као додатни проблем постоји и то што се у Стратегији развоја информатичког друштва у Републици Србији до 2020. год. деца уопште не помињу, односно не издвајају се као посебно рањива група у контексту експлоатације путем информационо-комуникационих технологија (Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године, 2010). Са друге стране, Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, као и Национални план акције за децу за период до 2015. године наводе да се деца штите од свих облика злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља, али се у њему експлицитно не помиње експлоатација деце путем информационо-комуникационих технологија као нови вид насиља који је током последње деценије у експанзији (Савет за права детета Владе Републике Србије, 2004; Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од злостављања, 2008).

Интернет провајдери и дистрибутери услуга мобилне телефоније своју улогу у заштити деце од експлоатације путем информационо-комуникационих технологија посматрају кроз тржишну призму односно у светлу односа пружаоца услуга и потрошача. Резултати истраживања показују да они сматрају да се заштитом деце од експлоатације путем информационо-комуникационих технологија треба да баве државни органи, првенствено у области правне регулативе, а своју улогу у том контексту виде у едукативним активностима и кампањама (Dragin i sar., 2013).

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Чињенице наведене у претходном поглављу биле су основа за реализацију упитника чија су циљна група били родитељи деце предшколског и школског узраста. Као инструмент за прикупљање одговарајућих података неопходних за истраживање коришћен је електронски упитник. Електронски упитник постављен је на одређену Интернет адресу која је затим подељена на социјалним мрежама и на форумима где се окупља велики број родитеља деце предшколског и школског узраста. Као метод заштите коришћена је *captcha* да спречи рачунарске роботе да самостално попуњавају упитник и тиме утичу на

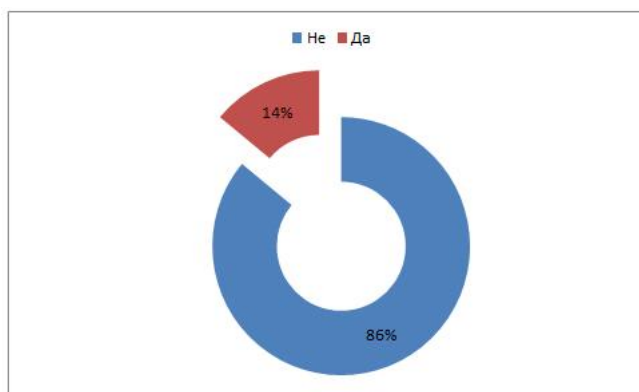
валидност добијених резултата. Подаци коришћени у овом истраживању прикупљени су током априла и маја 2014. Године. Циљ упитника био је да се утврди колики је проценат деце која у овом узрасту поседују мобилни телефон и да ли су родитељи упознати са потенцијалним ризицима од употребе мобилних телефона, као и одређеним мерама предострожности.

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У спроведеном истраживању учествовало је 50 испитаника тј. родитеља деце старости до 10 година. Од 50 испитаника, 52% испитаника (26) су биле жене, док су 48% испитаника (24) били мушкарци. Сви испитаници поседују мобилни телефона, од чега је 90% (45) испитаника телефон купило легално тј. код мобилног оператора или у специјализованим продавницама за продају телефона, док је 10% (5) испитаника нелегално купило телефон.

Веома интересантни подаци добијени су након постављеног питања да ли су испитаници пре прве употребе мобилног телефона детаљно прочитали безбедносне информације у оквиру корисничког упутства. Укупно 86% (43) испитаника дало је негативан одговор, док је само 14% (7) прочитало безбедносне информације. Наведени резултати могу се видети на Графикону 1.

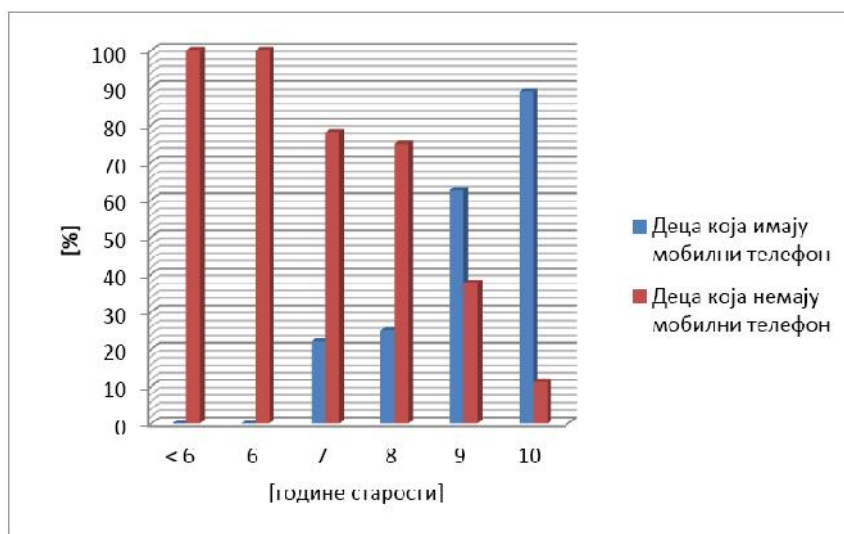
Графикон 1. Приказ резултата одговора на питање: Да ли сте пре прве употребе мобилног телефона прочитали безбедносне информације дате у корисничком упутству?

Сви испитаници су родитељи деце старости до 10 година и то: 20% (10) испитаника има децу млађу од 6 година, 12% (6) испитаника има децу старости 6 година, 18% (9) испитаника има децу старости 7 година, 16% (8) испитаника има децу старости 8 година, 16% (8) испитаника има

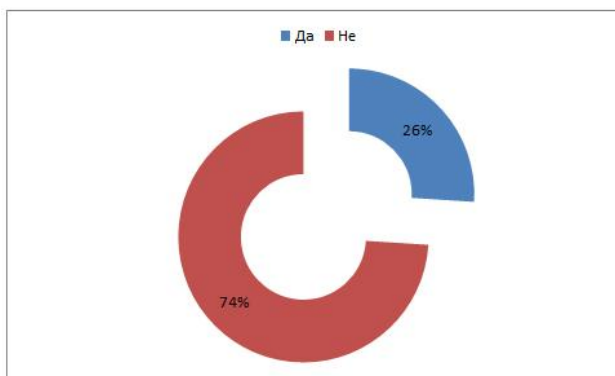
децу старости 9 година и 18% (9) испитаника има децу старости 10 година. Када је реч о деци као корисницима мобилних телефона, резултати упитника показују да деца предшколског узраста немају телефон док код деце школског узраста број уређаја расте са годинама старости. Однос броја деце која имају мобилни телефон и броја деце која немају мобилни телефон приказано по годинама старости дати су на Графикону 2.

Графикон 2. Приказ односа броја деце која имају и броја деце која немају мобилни телефон у зависности од година старости деце.

Резултати упитника показују да је деци узраста 6 и 7 година мобилни телефон доступан само у одређеним ситуацијама (одлазак на тренинг, екскурзија, итд.), док је старијој деци мобилни телефон доступан 24 сата. Алармантан је податак да чак 74 % родитеља чија деца имају мобилни телефон није упозната са постојањем ризика при употреби мобилних телефона. 26% испитаника (13) као једини ризик при употреби телефона наводи штетан утицај електромагнетног зрачења. Наведени резултати приказани су на Графикону 3.

Графикон 3. Приказ резултата одговора на питање: Да ли сте упознати са ризицима који могу да се јаве при употреби мобилних телефона код деце старости до 10 година?

Сви испитаници сматрају да би било корисно да поред корисничког упутства и на неки други начин буду информисани о потенцијаним ризицима при употреби мобилних телефона. Као најчешћи вид додатног информисања испитаници наводе постојање летака или брошура у домовима здравља, предшколским и школским установама или путем средстава јавног информисања.

4. ДИСКУСИЈА

Могуће мере за смањење ризика при употреби мобилних телефона од стране деце могуће је поделити у неколико категорија, у зависности од особе/организације која их извршава. Спровођењем одговарајућих мера, допринос при смањењу ризика могу да дају произвођачи опреме, Интернет провајдери и дистрибутери мобилне телефоније, родитељи, стручњаци који се баве децом, медији.

4.1. ДОПРИНОС ПРОИЗВОЂАЧА МОБИЛНИХ ТЕЛЕФОНА

Произвођач би требало да у корисничком упутству и где год је то могуће препоручи доњу старосну границу корисника уређаја. Такође, произвођач би требало да у оквиру корисничког упутства посебну пажњу скрене на повећане ризике од употребе мобилних уређаја од стране деце. Додатно, у оквиру корисничког упутства произвођач би требало да наведе могуће мере предострожности као што су: коришћење слушалица, избегавање дугих разговора, слање порука уместо разговора, држање мобилног телефона даље од тела, употреба мобилног телефона само у случајевима када је сигнал јак.

4.2. ДОПРИНОС ИНТЕРНЕТ ПРОВАЈДЕРА И ДИСТРИБУТЕРА УСЛУГА МОБИЛНЕ ТЕЛЕФОНИЈЕ

Интернет провајдери и дистрибутери мобилне телефоније могли би да имају једну од водећих улога при смањењу ризика од експлоатације деце путем Интернета. Интернет провајдери и дистрибутери мобилне телефоније требало би да развију кодекс понашања који одговара савременим информацијама, као и комуникационе технологије за спречавање експлоатације деце, да идентификују злоупотребе тог кодекса и технологија и да предузму мере да се спречи и сузбије таква злоупотреба. Такође, наведене институције требало би да обезбеде информације родитељима, старатељима и свим другим лицима који су одговорни за децу, као и самој деци о ризицима искоришћавања деце на Интернету (о томе који облици искоришћавања и злоупотребе деце постоје и какве мере предузети да се заштите). Поред тога, веома би било корисно и да отворе дежурне линије и охрабре грађане да пријављују случајеве експлоатације деце путем информационо-комуникационих технологија, омогућавајући тиме надлежним органима да предузму одређене законске мере.

4.3. ДОПРИНОС СТРУЧЊАКА КОЈИ СЕ БАВЕ ДЕЦОМ

Због недовољно стручног знања о штетном утицају мобилних телефона и електронском насиљу над децом потребна је континуирана обука стручњака запослених у надлежним институцијама и установама које се баве децом. Неопходно је повећати свест о постојању здравствених ризика од употребе мобилних телефона од стране деце најмалађег узраста као и постојању експлоатације деце путем информационо-комуникационих технологија. Стручњаци који се баве децом требало би да буду обучени како да поступају у односу на жртве електронског насиља, починиоце и друге актере, у складу са међународним и домаћим прописима и стратешким документима.

Стручњаци који се баве децом у оквиру школских установа требало би да обучавају децу о најбезбеднијим начинима коришћења мобилних телефона (и Интернета), укључујући и спровођење одговарајућих пројеката у школама. Тема електронског насиља над децом требало би да буде обавезна наставна јединица за све узрасте. Једино решење за ефикасно бављење овом темом је да се константно разговара са децом, родитељима и наставницима. Потребно је обавезати школе да, у оквиру редовног система образовања, организују обавезне програме едукације за родитеље о заштити деце од експлоатације путем информационо-комуникационих технологија и њиховом правилном коришћењу.

Потребно је размотрити увођење забране коришћења мобилних телефона у нижим разредима основне школе.

4.4. ДОПРИНОС МЕДИЈА

Већина медија о штетном утицају мобилних телефона на децу најмлађег узраста извештава крајње површно. О феномену електронског насиља над децом медији уобичајено извештавају сензационалистички тј. након што се насиље већ догодило.

Медији би требало да информишу како о значају употребе информационо-комуникационих технологија, тако и о свим ризицима који постоје при њиховој употреби. Медији би своју образовно-информативну улогу могли да остваре у дечијим и школским програмима. Медији би могли да одиграју велику улогу у подизању свести стручне и шире јавности о дугорочним и друштвено погубним последицама експлоатације деце путем информационо-комуникационих технологија.

4.5. ДОПРИНОС РОДИТЕЉА

Пре куповине мобилног телефона детету, родитељи би требало да се информишу о постојању свих потенцијалних ризика који постоје при употреби мобилног уређаја од стране деце најмлађег узраста. У случају да се упркос свим постојећим опасностима родитељи одлуче за куповину мобилног телефона детету неопходно је да примене низ мера у циљу смањења потенцијалних ризика. Као прво, родитељи би требало да мобилни телефон купе код мобилног оператора или у продавницама овлашћеним за продају мобилних уређаја. Пре употребе уређаја, родитељи би требало детаљно да прочитају корисничко упутство дато од произвођача и да са дететом поразговарају о правилном корићењу мобилног телефона. Препоручљиво је да се деци најмлађег узраста временски ограничи употреба мобилног телефона као и укине и/или ограничи и контролише приступ Интернету.

5. ЗАКЉУЧАК

Циљ спроведеног истраживања био је да се укаже на штетне ефекте који постоје при употреби мобилних телефона код деце старости до 10 година. Посматрано са здравственог, етичког и социјалног аспекта коришћење мобилног телефона код деце узраста до 10 година је потпуно непотребно, а и потенцијално ризично. Упућујући на релевантне и реалне чињенице, мерења и истраживања, у овом раду указано је на последице које могу да настану при употреби мобилног

телефона. При анализи последица које могу да настану акценат је стављен на најугроженију категорију корисника тј. на децу старости до 10 година.

Циљ будућих истраживања биће да се прецизно дефинише одговарајућа методологија за процену ризика при употреби мобилног телефона и да се на основу те методологије изврши рангирање ризика који могу да настану при употреби мобилног телефона код деце старости до 10 година. Такође, даља истраживања биће усмерена ка развоју пројекта за превенцију деце предшколског и школског узраста од штетних утицаја који могу да настану при употреби мобилних телефона.

Очекујемо да ће израда методологије за процену и смањење ризика при употреби мобилних телефона, као и покретање пројекта за превенцију деце од штетних утицаја који настају при употреби мобилних телефона, допринети подизању свести стручне и шире јавности о потреби да се сви релевантни друштвени актери укључе у њихово сузбијање и превенцију. Оно што је свакако неопходно да се учини је да се унапреди правни оквир, ојача капацитет и усклади сарадња стручњака из надлежних институција и да се повећа степен свести стучне и шире јавности о облицима, узроцима и дугорочно, друштвено погубним последицама употребе мобилних телефона, а све у циљу заштите здравља и безбедности деце и осталих корисника.

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Bhat M. A., Kumar V. & Gupta G. K. 2013. Effect of mobile phone and mobile phone tower radiations of human health. *International Journal of Recent Scientific Research*, Vol. 4, No. 9, 1422-1426.
2. Драгин А., Мушкиња О., Душков М. и Бундало Ж. 2013. *Експлоатација деце на Интернету: Извештај о истраживању покрајинског омбудсмана*. Нови Сад: Покрајински омбудсман.
3. Kumar V., Ahmad M. & Sharma A. K. 2010. Harmfuleffect of mobile phone waves on blood tissues of the human body. *Eastern Journal of Medicine*, Vol. 15, 80-89.
4. *Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од злостављања* (2008). Службени гласник РС, Бр. 122/2008.
5. Ničković V., Jevtić D., Jevtić R. i Ničković J. 2010. Problem korišćenja mobilnog telefona kod dece od 7 do 10 godina. *Acta Medica Medianae 2010*, Vol. 49, No. 4, 36-38.
6. Републички завод за статистику 2013. *Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији* [pdf] Доступно на:

<<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/14/03/PressICT2013.pdf>> [Пристап 29.05.2014.].

7. Савет за права детета Владе Републике Србије 2004. *Национални план акције за децу* [pdf] Достапно на: <<http://www.dils.gov.rs/documents/filesEducation/jun2011/Nacionalniplanakcijezadecu.pdf>> [Пристап 01.06.2014.].
8. *Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године* 2010. Службени гласник РС, Бр. 51/2010.

Рад је примљен 02.12.2014.

Прихваћен за објављивање 15.12.2014.